

PDF hosted at the Radboud Repository of the Radboud University Nijmegen

The following full text is a publisher's version.

For additional information about this publication click this link.

<http://hdl.handle.net/2066/47308>

Please be advised that this information was generated on 2017-12-06 and may be subject to change.

● 02-02-2007

Koop die Jan Mostaert

Nederland geeft de Goudstikkercollectie van 202 schilderijen nog deze maand

terug aan de erven. Over enkele

topstukken die een historisch verlies zouden zijn voor ons nationale kunstbezit wordt nog onderhandeld. Lukt het de regering om deze schilderijen hier te houden?

Lien Heyting

Tweehonderdtwee schilderijen. Nu zijn ze nog opgeslagen in de kunstdepots van het rijk, maar binnenkort zal Nederland definitief afstand doen van de 'Goudstikkercollectie'. Deze maand worden de schilderijen officieel overhandigd aan Marei von Saher, de Amerikaanse schoondochter van de joodse kunsthandelaar Jacques Goudstikker (1897-1940).

Begin vorig jaar besloot de regering op advies van de Restitutiecommissie de claim van Von Saher te honoreren. Vervolgens kwam het Instituut Collectie Nederland (ICN), dat de rijkskunstcollectie beheert, in actie. Musea en ambassades die werken in bruikleen hadden kregen de opdracht om ze naar het ICN te retourneren. Daar zijn nu alle 202 schilderijen geregistreerd, gefotografeerd en klaargemaakt voor teruggave.

Maar er gebeurde meer. Sinds enkele maanden worden onder strikte geheimhouding besprekingen gevoerd tussen de Nederlandse regering en de zaakwaarnemers van Marei von Saher. Het ministerie van OCW dat de onderhandelingen voert, bevestigt dit. Inzet zijn topstukken uit de Goudstikkercollectie waarvan de teruggave een pijnlijk verlies zou zijn voor ons land. Dus worden er pogingen gedaan die stukken te behouden. Welke dat zijn, wil niemand zeggen. Rudi Ekkart, directeur van het Rijksbureau voor Kunsthistorische Documentatie en de spil in het teruggavebeleid „wil niet ontkennen” dat hij „betrokken is bij de onderhandelingen.” Ekkart: „Tot het eindpunt toe, zo is afgesproken, zullen alle betrokkenen hun mond dicht houden.” Ekkart bevestigt dat de Nederlandse musea buiten de onderhandelingen blijven en niet weten om welke schilderijen het gaat: „In een eerder stadium heeft het ICN de reacties van musea geïnventariseerd en we weten aan welke werken veel waarde wordt gehecht.”

Evert Rodrigo, hoofd collecties bij het ICN, wil alleen kwijt: „Er wordt onderhandeld en het ziet er goed uit.”

Alle monden zijn op slot en zelfs de museumdirecteuren kunnen slechts raden voor welke Goudstikker-schilderijen Maria van der Hoeven, minister van OCW, nu in de bres springt.

Maar voor kenners is dat raden misschien niet zo moeilijk.

Het Cultureel Supplement vroeg kunsthistoricus dr. Bram de Klerck, docent aan de Radboud Universiteit en gespecialiseerd in oude kunst, een aantal schilderijen aan te wijzen die de Collectie Nederland node kan missen. Zijn keuze, van zes schilderijen, legde ik voor aan conservatoren van de musea die deze topstukken moesten afstaan. Op één twijfelgeval na onderschreven zij deze selectie. Dit zijn de schilderijen waarvan Nederland het moeilijkst afscheid kan nemen. De kans lijkt dan ook groot dat het bij de besprekingen in Den Haag in ieder geval om deze zes kunstwerken gaat. De vraag is nu nog wat de regering ervoor over heeft om ze voor Nederland te redden. Hoeveel geld? En welke tegemoetkomingen wil men doen? Een Goudstikker-zaal in het Rijksmuseum?

De musea die de kunstwerken in bruikleen hadden, hebben zelf geen pogingen gedaan ze te

behouden. Ze respecteren het besluit tot teruggave en houden zich buiten de verdere afwikkeling van de Goudstikker-zaak.

Karel Schampers, directeur van het Frans Hals Museum, vindt dat het zestiende-eeuwse paneel Landschap met een episode uit de verovering van Amerika van Jan Mostaert „voor Nederland van eminent belang is.” „Daar is iedereen het over eens. Het paneel, ook bekend onder de naam De ontdekking van Amerika, is een van de eerste die deze episode uit de geschiedenis weergeeft. Het toont hoe mensen hier dachten over wilden in den vreemde. Dit paneel zal veel opbrengen in Amerika, maar voor Nederland zou het een historisch verlies zijn.”

Jeroen Giltay, senior-conservator oude kunst in Museum Boijmans Van Beuningen, betreurt het verlies van het „prachtige schilderij” Kustlandschap met de roof van Europa (1647) van de Franse schilder Claude Lorrain: „Nederland bezit maar weinig oude buitenlandse kunst en Boijmans is het enige museum dat hier veel aandacht voor heeft. Daarom past dit doek bij uitstek in onze collectie.”

Het Maastrichtse Bonnefantenmuseum had 38 vroege werken uit de Goudstikkercollectie, waaronder het schilderij De heilige Lucia (ca. 1325) van Jacopo del Casentino. Conservator Oude Kunst Lars Hendrikman aarzelt op de vraag of het gemis van dit paneel het meest schrijnend is: „Het is een bijzonder schilderij met een interessante geschiedenis van verschillende toeschrijvingen en titels, dus we zouden het graag hebben gehouden. Maar dat geldt wat mij betreft ook voor twee oud-Nederlandse schilderijen die we moesten terugsturen: De heilige Magdalena van de zestiende eeuwse Antwerpse schilder Meester van de Mansi-Magdalena en de Madonna met kind omringd door Jozef en vier musicerende engelen van Adriaen van Overbeke, eveneens uit begin zestiende eeuw. Dit zijn twee schitterende stukken die perfect pasten in onze afdeling vroeg-Nederlandse kunst. Ik zou het toejuichen als de regering een aantal werken voor de Nederlandse musea weet te behouden en dan hoop ik dat ook die laatste twee daarbij zijn.”

'Onvervangbaar'

Jacques Goudstikker handelde in oude schilderijen. De 202 stukken die zijn erven terugkrijgen, weerspiegelen zijn nering. Er zijn goede en mindere werken bij, van bekende en van obscure meesters. Als Goudstikker zijn bedrijf had kunnen voortzetten, zouden sommige schilderijen veel hebben opgebracht en andere, minder goed verhandelbare werken, zachter geprijsd van de hand zijn gegaan. En onvermijdelijk zou de handelaar blijven zitten met een paar winkeldochters.

Een klein aantal van de 202 schilderijen is kunsthistorisch van groot belang. Als die ons land verlaten, leidt dat onmiskenbaar tot pijnlijke wakken in de Collectie Nederland. Maar hoe herken je zulke werken? Ze zijn niet alleen vakkundig geschilderd of zelfs van uitzonderlijke kwaliteit, ook hun plaats in het oeuvre van een kunstenaar en in het nationale kunstpatrimonium kan van belang zijn. Kunstwerken die bekend zijn uit historische bronnen of die een opvallende geschiedenis hebben, scoren hoog op de belangrijkeheidsmeter, net als werken waaraan een opmerkelijk verhaal vast zit, of waarover veel discussie is gevoerd.

Het Kustlandschap met de roof van Europa (Museum Boijmans Van Beuningen) voldoet aan veel van die voorwaarden. Hoewel het doek gedateerd noch gesigneerd is, weten we dat de Franse meester Claude Lorrain het in 1647 heeft geschilderd. Hij heeft de compositie zelf nagetekend voor zijn Liber veritatis, een tekeningmap waarin hij zijn productie vastlegde. Het mooie schilderij toont een typisch Claude-landschap, met zware architectuur bij een idyllisch zeehaventje, beschenen door diffuus licht.

In de zeventiende eeuw moeten er tientallen werken van Claude Lorrain in Nederland zijn geweest. Als het Kustlandschap uit Nederland verdwijnt, hebben we nog maar één schilderij van hem in onze openbare collecties, een kleiner doek uit een eerdere periode, dat ook in Museum Boijmans Van Beuningen hangt.

Even desastreus is het verdwijnen van een ander begerenswaardig zeventiende-eeuws landschap, van de hand van een schilder die in Nederland beter vertegenwoordigd is, al hebben veel van zijn beste werken hun weg naar buitenlandse collecties gevonden. Salomon van Ruysdaels Rivierlandschap met veerpont (Rijksmuseum) toont een rustig rivierlandschap met centraal een boompunt, en verder koeien en een afgeladen veerboot.

Het is een bijzonder geslaagd voorbeeld van Hollandse watergezichten zoals die in de eerste helft van de zeventiende eeuw werden geschilderd. Daarmee vertegenwoordigt het de fase in de landschapschilderkunst net vóór de monumentaal-dramatische schilderijen waarmee onder anderen Salomons neef Jacob van Ruysdael faam zou verweven.

In het Haagse Museum Bredius hing een historiestuk van Jan Steen (1626-1679), de schilder die bekend is om zijn spreekwoordelijk rommelige genretaferelen. Dit schilderij, Het gebed van Tobias en Sara heeft een curieuze geschiedenis. Het doek, met een voorstelling van twee figuren knielend bij een hemelbed, is duidelijk een fragment van een groter geheel. Beeldelementen als het bed en de stoel linksvoor zijn, voor die tijd vreemd, afgeknot door de beeldrand. Rechtsboven is de punt van een vleugel te zien. Nadat gebleken was dat een ander fragment, met de aartsengel Rafael in gevecht met een duivels creatuur, naadloos aansluit bij het schilderij, werden de twee delen in 1996 herenigd. Aldus kwam de bijna complete oorspronkelijke voorstelling terug van het Bijbelverhaal van Tobias en Sara. Zij bidden tijdens hun huwelijksnacht, terwijl de engel de boze geest Asmodeüs, die het huwelijksgeluk zocht te bederven, onschadelijk maakt (Tobias 3:25). Restitutie van de Goudstikker-helft zou de hereniging van dit belangrijke schilderij voorgoed teniet doen.

Goudstikkers kunsthandel beperkte zich niet tot de Gouden Eeuw. Veel van zijn stukken dateren uit een vroegere periode. Vooral het Bonnefantenmuseum in Maastricht, dat veel Goudstikker-schilderijen uit het middeleeuwse Italië en de Vlaamse zestiende eeuw bewaarde, is door de teruggave ernstig gedupeerd.

Onder deze werken is een prachtig paneel met een vrouwelijke heilige, dat wordt toegeschreven aan de veertiende-eeuwse Toscaanse schilder Jacopo del Casentino. Tot begin twintigste eeuw werd het ontsierd door overschilderingen die het zicht ontnamen op de struise vrouwenfiguur met zachte rondingen in het gezicht en een mooi geschilderd gewaad. Op grond van een inscriptie die deel uitmaakte van de overschildering, wordt deze heilige Lucia genoemd, al duiden de attributen zalfpot en palmtak op iemand anders, misschien de Romeinse martelares Anastasia van Sirmium. Het paneel is een mooi voorbeeld van de kunst in het Toscane van de vroege veertiende eeuw, een essentieel tijdvak voor de ontwikkeling van de westerse kunstgeschiedenis. In Nederland is werk uit die periode uiterst spaarzaam vertegenwoordigd.

Een ander, in zeldzaamheid en schilderkunstige kwaliteit voor Nederland eigenlijk onmisbaar middeleeuws werk, is van de hand van een kunstenaar met de noodnaam 'Meester van de Virgo inter Vignes'. Deze fascinerende Noord-Nederlandse meester bewijst dat een kunstenaar niet bij naam bekend hoeft te zijn om toch tot de top te behoren. Hij moet eind vijftiende eeuw werkzaam zijn geweest in Delft en mogelijk zelfs internationale faam hebben genoten. Werken die aan hem worden toegeschreven bevinden zich tot in Oostenrijk en Italië. Pas in 1903 werd de meester in de kunsthistorische literatuur geïntroduceerd door Max J. Friedländer. Later stelde deze een oeuvre van twintig panelen samen dat hij toeschreef aan de maker van een paneel van Maria met kind omringd door andere maagden (Rijksmuseum). Tegenwoordig gaan de kenners ervan uit dat het nu bekende oeuvre van deze schimmige schilder van aansprekende religieuze voorstellingen nog kleiner van omvang is. Het paneel met de Opstanding van Christus (Rijksmuseum) behoort er toe. De verzezen Christus, met een mager lichaam en een voor deze meester typisch benig gezicht, stapt welgemoed uit het graf.

Van het in kunsthistorisch opzicht belangrijkste schilderij uit de collectie-Goudstikker, moet het vertrek het meest worden betreurd. Het schilderij 'Landschap met een episode uit de verovering van Amerika' (Frans Halsmuseum te Haarlem) wordt toegeschreven aan de Haarlemse meester Jan Mostaert en stamt uit het midden van de zestiende eeuw. Het stelt een landschap voor, vormgegeven in een beproefde Vlaamse traditie, met een nadruk op bruine tinten in de voorgrond, groene in het middenplan en blauwe in de achtergrond. Grillige rotsformaties domineren de voorstelling, die wordt bevolkt door naakte personen. Gewapend met speren en bogen, leveren ze strijd met een groep soldaten. Het grootste deel van het oeuvre van Jan Mostaert is verloren gegaan. Dit schilderij werd in 1909 teruggevonden in een particuliere collectie. Dat was meteen een sensatie, ook omdat het werk lijkt op een schilderij dat de kunstenaarsbiograaf Karel van Mander in 1604 vermeldde in zijn levensbeschrijving van Mostaert: 'een West-Indisch landschap met veel naaktfiguren, een uitstekende rots en veel vreemde huizen en hutten'. De schilder zou geïnspireerd zijn geweest door verslagen van reizen naar Amerika die de Spaanse schatzoeker Francesco Vasquéz de Coronado stuurde aan keizer Karel V. Mostaert was in Mechelen hofschilder van

Karels tante, Margaretha van Oostenrijk. Het werk zou de eerste geschilderde voorstelling zijn van Amerika. Later werd deze interpretatie betwijfeld. De naaktheid van de strijdende figuurtjes en hun primitieve wapens wijken af van wat men omstreeks 1550 wist van de oorspronkelijke bewoners van de Nieuwe Wereld. Mogelijk is het een allegorie op het ideale en vreedzame arcadia dat door krachten van buitenaf in zijn voortbestaan wordt bedreigd.

De thematiek van trouble in paradise is bijna een metafoor voor de dramatische manier waarop Jacques Goudstikker eerst zijn kunst en zijn handel en vlak daarna zijn leven verloor.

GEPUBLICEERD IN: [KUNST & FILM](#), [MEER KUNSTNIEUWS](#),

[Schilderijen fotobehang](#)

Oude meesters Rijksmuseum Kunst op vliesbehang € 245,-

www.fotomuur.com

Ads door

Categorieën

[Binnenland \(RSS\)](#)

[Buitenland \(RSS\)](#)

[Economie \(RSS\)](#)

[Wetenschap \(RSS\)](#)

[Sport \(RSS\)](#)

[Cultuur \(RSS\)](#)

Volg NRC

[RSS-feed voor nieuws](#)

[RSS-feed voor Beste van het Web](#)

[Twitter](#)

[Facebook](#)

[iPhone, iPad of Android](#)

Blogs en columns

[Hoofdredacteur \(RSS\)](#)

[Mode \(RSS\)](#)

[Moskou \(RSS\)](#)

[Madrid \(RSS\)](#)

[Parijs \(RSS\)](#)

[Klimaat \(RSS\)](#)

[Recht en Bestuur \(RSS\)](#)

[Cultuur \(RSS\)](#)

[Hebben \(RSS\)](#)

[Thuiskok \(RSS\)](#)

[NRClab \(RSS\)](#)

[Bekijks \(RSS\)](#)

[Marc Chavannes \(RSS\)](#)

[Louise Fresco \(RSS\)](#)

[Bas Heijne \(RSS\)](#)

[Youp van 't Hek \(RSS\)](#)

[Ombudsman \(RSS\)](#)

[ik@nrc.nl \(RSS\)](#)

[Fokke en Sukke](#)

Contact met NRC

[Contact met de klantenservice](#)

[Contact met de redactie](#)

[Contact met de opiniereactie](#)

[Contact via Facebook](#)

[Contact via Twitter](#)

Over NRC

[Neem een krantenabonnement](#)

[Neem een digitaal abonnement](#)

[Adverteer bij NRC Media](#)

[Plaats een familiebericht](#)

[Auteursrecht](#)

[Over de krant](#)

[Colofon](#)

[Privacyverklaring](#)

Voor Abonnees

[Krantenarchief](#)

[Digitale editie](#)

NRC Websites

[nrc.next](#)

[NRC Boeken](#)

[NRC De Week](#)

[NRC Carrière](#)

[NRC Lux webwinkel](#)

[NRC Geboorteregister](#)

[next.lover](#)

[NRC Scrypto](#)

[NRC Treffers](#)

[Makelaarsservice](#)